

ÚJABB HUNKORI LELETEK CSONGRÁD MEGYÉBEN

Indokolt érdeklődés kíséri a Csongrád megyében előkerülő hunkori régiségeket. Az újabban feltalált Hódmezővásárhely-szikáncsi aranyérem lelet is arra mutat, hogy a jelzett korszak történetének egyik, ha nem a legfontosabb súlyponti területéről van szó. Ez magyarázza azt a törekvésünket, hogy a kisebb jelentőségűnek látszó leleteket is közöljük, gyűjtve az adatokat egy jövőendő történeti szintézis számára.

Kétegyháza. A szegedi Móra Ferenc Múzeum őriz Kétegyházáról egy sűrke, jól iszapolt, korongon készült amphora formájú edényt. Teste gömbölyű. Az előfordulás körülményeiről semmit sem tudunk. Eléggé kihajló, kissé duzzadt peremű. Jellemzője az egymással szemben az edény vállán elhelyezett egy-egy vízszintes helyzetű fül, kerek metszetűek. A nyakhajlásban borda van. Az ez alatti edénysávot függőleges besimított vonalkázás díszíti. Majd négy körbefutó, erősebben mélyített párhuzamos vonalakkal egymástól elválasztott három sáv következik. A legalsó már a legnagyobb öbölösödésen van. Valamennyinek a felületét egymás mellé sorakozó bemélyített, egymásban levő ketős körök díszítik. Talpa tagolt, alul a perem mellett árok halad körbe (2. kép 13 a–b). Magassága 17,1, szájátmérője 10,2, öblének átmérője 16,6 és fenékátmérője 2,5 cm.¹

A kétegyházi amphoraszerű edény típusa hazai emlékeink között eddig ismeretlen. A Csongrád-laktanyai (Kender földek) sírok ismertetésekor éppen e temető agyagedény készlete tette lehetővé a korszak keramikai típusainak összeállítását.² A formakészlet igen változatos, s a legnagyobb részüknek eredete is megállapítható volt. A vizsgálatok kiderítették, hogy a Fekete tenger északi és keleti partvidékének gyarmatvárosai a késő hellenisztikus idők óta ismerik e formák jelentős hányadát. Tulajdonképpen az itt szóbanforgó, vízszintes fülű amphora esetében is elsősorban azért gondolunk a hunkorszakra, mert típusának eredetét ez alkalommal is a jelzett területen véljük feltalálni.

B. F. Gaidukevics a boszporuszi Iluratról közöl az i. u. III. századból származó három, igen erős hasonlóságot mutató amphorát.³ Ugyaninnen bemutatott egy i. u. II–III. századokból származó, az előbbiekkal teljesen azonos formájú amphorát is.⁴ Mind a négy edénynek jellemzője a vállon egymással szemben elhelyezett egy-egy fül. Az edények teste karcsúbb, de még mind a négy eléggé

¹ Az edény adatait és fényképét Dr. Bálint Alajosnak, a Szegedi Móra Ferenc Múzeum igazgatójának köszönöm.

² M. Párducz: Acta Arch. Hung. U. (1959) 309–398 11 (továbbiakban: Párducz 1959); 335. l. 1–27, 337. l. 28–39, 341. l. 40–49. ábrák.

³ B. F. Gaidukevics: MIA 85, Moszkva, 1958, 9–148. ll.; 39. l. 23. kép 3–4, valamint 103. l. 102. kép.

⁴ B. F. Gaidukevics i. m. 101. l. 98. kép 2.

öblös formának tekinthető. Felhívnom a figyelmet arra is, hogy az ilurati edények vállán vízszintes sávokra osztott hullámvonalakkal, benyomott ferde vonalkázással, kis körökkel díszített felületek vannak. A kétegyházi edény vállát körkörös díszítés élénkíti.

Itt említeném meg azt is, hogy a hunkorszakunk nagyméretű, tölcésrszájú amphoraformájú edényének eredetéről semmit sem mondhattunk.⁵ Felhívnom a figyelmet egy csaknem teljesen azonos amphora típusra, amelyet Gaidukevics ugyancsak az Iluratról ismertet.⁶ Kora i. u. III. század.

Hasonló probléma adódott a korszak legjellemzőbb és legelterjedtebb típusával kapcsolatban is. A koronon készült hengeres, vagy tölcésrés szájú gömbölyű edénykékre gondolunk.⁷ Eredetéről csak annyit állapíthattunk meg, hogy hasonló típusok a Volga vidék szarmata sírjaiban találhatók. Ezt a megállapítást most csak annyival egészítenénk ki, hogy Baskíria szarmatakori sírjaiban az ilyen gömbölyű, hengeres nyakú edények gyakoriak. Itt durva anyagúak és hiányzik a hangsúlyozott fenékrész is.⁸

Csongrád, Iskola utca. A 8. számú ház előtt, árokásáskor csontvázas sírt dűltak fel. Valószínűleg nőé volt. Az előfordulás körülményeiről pontosabban nem tudunk. A sír megmentett mellékletei az alábbiak: 1. Római kisbronz érem, felfüggesztésre szolgáló átylukasztással. Erősen kopott (I. t. 4). Constantinus családjának a kora (i. u. IV. század második fele). 2. Oldalt lehajlított lábú ezüst fibula pár, felső hurkolású, négy tekerces (I. t. 1 a–b, 2 a–b). Kengyele 0,8 cm széles lemez, hosszuk 4,5 és 4,3 cm. 3. Kifliformájú ezüst függőcske. Nyitott, kerek metszetű huzalból (I. t. 3). Átmérője (továbbiakban: *átm.*) 1,5x1,4 cm. 4. Egyélű vaskés, három darabban, hossza 16 cm, ebből a nyélnyújtvány kb. 4,2 cm, a legnagyobb pengeszélesség 2,7 cm (I. t. 9). 5. Ismeretlen rendeltetésű, lapos, kissé trapézformájú csontlapocska (I. t. 5). Szélesebb vége a vastagabb. Méretei: 2,4x2,1x1x0,6 cm. 6. Gyöngysor: Ez áll 1 hatszegletű csont (*átm.* 1,3, magassága (továbbiakban: *m*) 0,8 cm), 1 gömbölyű kéküveg, 2 nagyobb kettőskúp alakú karneol, 10 kisebb kettőskúp formájú karneol, 1 hasábformájú karneol, 1 kisebb szabálytalan gömbalakú zöldüveg, 1 kisebb gömbölyű kéküveg, 1 nagyobb lecsiszolt sarkú, hasábformájú kéküveg, 2 kis hengeres kéküveg, 1 háromszor és 2 kétszer tagolt fehérüveg, továbbá 11 kis gömbölyű fehérüveg gyöngyből (ez utóbbiak többször tagolt gyöngyök szétört részei (I. t. 8)). 7. Gyöngysor: Ez áll 3 nagy, gömbölyű kéküveg, 1 nagy hordóformájú zöldüveg, 3 nagy nyomott gömbalakú fekete paszta(?) gyöngyből (I. t. 7). 8. Fekete színű, egyfülű korsócska formájú üveggyöngy, belül üres (I. t. 6). A fenék tömör, tehát hosszában nem függeszthető fel. M. 3,4, szájátm. 1,2, fenékátm. 1,1 cm. A testen ferdén haladó világos erezés látható.

Csongrád, Mátyás király utca. Ülve eltemetett csontváz mellől (valószínűleg nőé volt) kerültek elő az alábbi mellékletek. Az előfordulás pontosabb körülményeiről semmit sem tudunk. 1. Téglapiros, kettős kúp alakú orsógomb (II. t. 12). M. 2, átmérője 3,6 cm. 2. Igen oxidált állapotú, egyélű vaskés töredéke (II. t. 1). A vége felhajlik, jelenlegi hossza kb. 8 cm. 3. Madár lábszár-csontjából kivágott tubus (talán gyöngy). M. 1,8, átm. 1,5x1,3 cm (II. t. 3). 4. Félkorongos, lemezesejű fibula, gombos díszű, peremet szegő lécdíszítése

⁵ Párducz 1959, 341. l. 44. ábra, 363. l.

⁶ B. F. Gaidukevics i. m. 37. l. 21. kép 1–2.

⁷ Párducz 1959, 335. l. 1. ábra; 336. l.

⁸ M. X. Szdolikova: MIA 115 Moszkva, 1962, 264. l. 2. kép 10; 267. l. 5. kép 1; 268. l. 6. kép 8; 270. l. 8. kép 8.

(II. t. 2 a–b). Bronzból. A kettős sodronytekercs beerősítésére szolgáló lyukacs-kák is megvannak. A vasrozsdanyomok azt mutatják, hogy a sodronytekercsek vasból készültek. 5. Gyöngysor. Ez áll: 1 lapos kerek borostyán (II. t. 8), hiányos, 1 kúpalakú borostyán (II. t. 4), alapátm. 2,3, m 1,2 cm, 1 lapos, alacsony-henger alakú borostyán (átm. 1,3, m 0,6 cm; II. t. 5), 1 nagyobb borostyángyöngy töredéke (II. t. 9), 1 nagyobb és 1 kisebb gömbalakú kéküveg, 1 nagyobb karikaalakú kéküveggyöngyből (II. t. 7, 11, illetve 6).

Csongrád városának hunkori településéhez nyújtanak újabb adatokat az Iskola és Mátyás király utcai sírok leletei. Nem kétséges ugyanis, hogy a fenti két lelőhely hunkori. Emellett szól a Mátyás király utcai sír csontvázának sírba-helyezési módja, az ülve eltemetés. Éppen Csongrádon, a laktanya építések előkerült sírok túlnyomó részében az ülve, guggolva és állva eltemetett holttestek voltak. Így az első ásítás 122 sírja közül 99 sír esetében lehetett a temetkezés módját megállapítani, s ezek közül 33-ban a csontvázakat hanyatt fekvé, kinyújtóztatva, 55 esetben guggolva, 5 esetben ülve és 1 esetben állva találták.⁹

De ugyanerről a korról tanúskodnak a sír leletei is. Így az Iskola utcai sír oldalt lehajlított lábú ezüst fibulái (I. t. 1 a–b, 2 a–b) jellemző mellékletei a korszak sírjainak.¹⁰ Ugyanezt mondhatjuk az I. t. 3. ábráján bemutatott kifli alakú ezüst fülöngőről is. Boszporuszi eredetét J. Werner kielégítően igazolta.¹¹ Jellemzőnek lehet tartani a korszak szempontjából a sír gyöngykészletét is: a különböző színű, néha hullámvonalas inkrustációjú, nagy gömbölyű üveggyöngyök (I. t. 7) együttes előfordulását a kettőskúpos nagyobb karneol és apró üveggyöngyökkel (I. t. 8). Ilyen összetételben gyakoriak a gyöngyök a korszak sírjaiban.

A hivatkozott korhatározást jelzi az I. t. 6. számú egyfűlű korsócska formájú gyöngy is. Hazai, eddig ismert lelőhelyeinkről ezt a gyöngyformát nem ismerjük. Azonban legújában közöltek a Ptuj (Poetovio) melletti Zgornji Breg lelőhelyen talált, illetve feltárt sírok leletei között a miénkkel teljesen egyező formájú gyöngyöt.¹² A ptuji sírok üvegedényei, egy-két besimított díszű füles korsó, bronz csatok, hagymafejes fibulák nem hagynak kétséget afelől, hogy legkorábban a IV. század második felére tehető temető sírjairól van szó. Az Iskola utcai sírunk érme, amely nyakék részeként jelentkezett, kopottsága miatt pontosan nem volt meghatározható. Az azonban igen valószínű, hogy a Constantinusok családjának valamelyik császára verette.¹³ Ez a IV. század közepét, második felét jelzi. S ha figyelembe vesszük az érem másodlagos rendeltetését, erősen kopott voltát, a sír korát a század legvégére helyezhetjük.

A Mátyás király utcai sír korát a már tárgyalt ülve eltemetett csontváza eleve meghatározza, amikor az analógiául említett Laktanya területén feltárt temető körébe sorozza. Ezt a korhatározást támogatják a sír megmaradt nagyobb méretű borostyángyöngyei, továbbá a nagyobb karika és gömbölyű kéküveggyöngyök. Hasonlóan e korszak mellett szól a II. t. 2 a–b. ábrákon bemutatott, bronzból készült fibulafej peremdísz is. A félkorongos, lemezes fejű fibulák kis és közepes nagyságú változatai az alföldi hunkori sírjainknak jellemző mellékletei.¹⁴

⁹ Párducz 1959, 379. l.

¹⁰ Párducz 1959, 339. l. 80. ábra.

¹¹ Párducz 1959, 372. l.

¹² I. Mikl-Curk: Casopis za zgodonino in narodopisje NS. II. Maribor, 1967, VI. t. 20.

¹³ Az érem meghatározását dr. Bíró Katalin, a MNM Éremtárának tudományos dolgozója végezte. Fáradozását itt is köszönöm.

¹⁴ Párducz 1959, 339. l. 78. ábra.

Csongrád és közvetlen környékének településtörténeti jelentősége az újabb sírok nyomán még az eddigieknél is hangsúlyosabbá válik. A város területén, vagy közvetlen a szélén, az alábbi lelőhelyek (1. ábra) ismeretesek: Dohánybe-

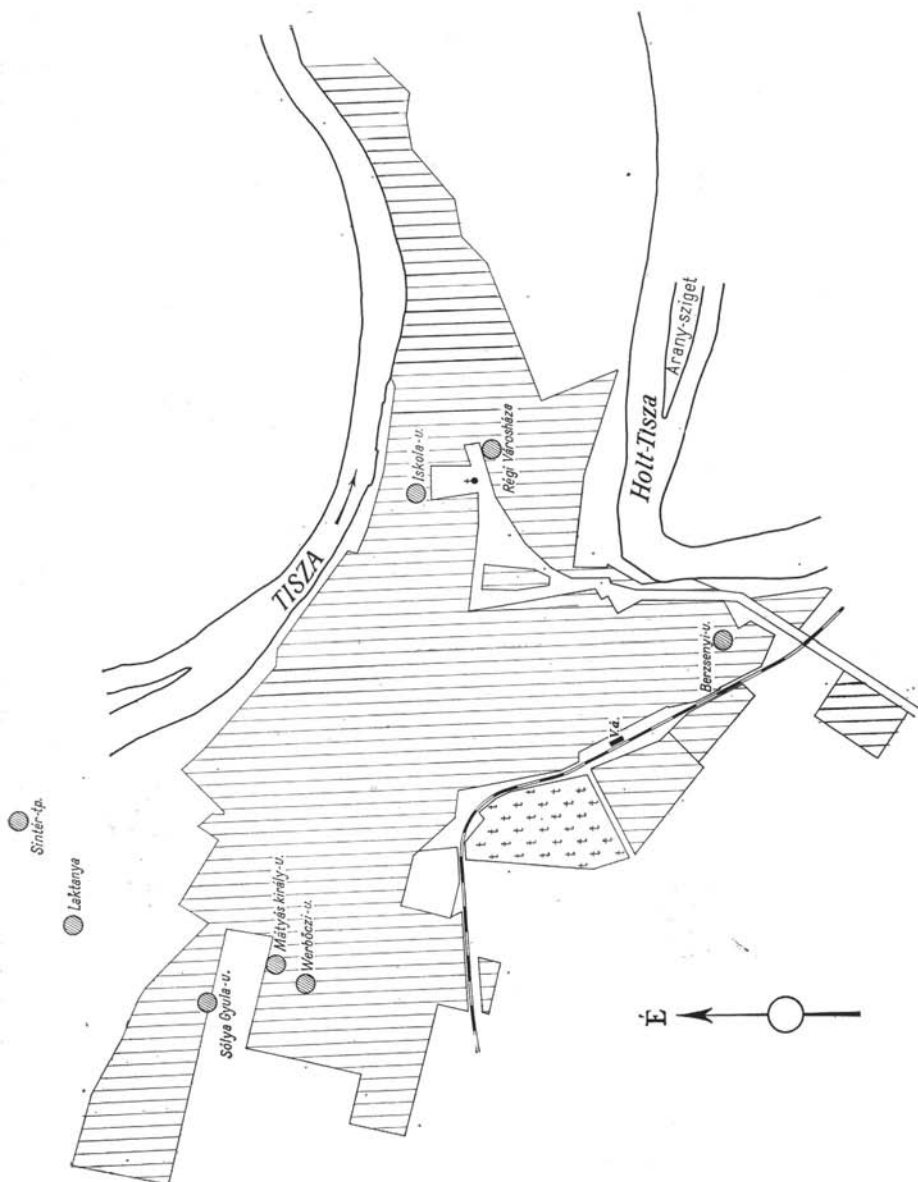

Abb. 1. ábra

váltó,¹⁵ amely azonos a Berzsenyi utcai temetővel, ahol 1959-ben ásatásokat végeztünk és azok eredményeiről be is számoltunk;¹⁶ Laktanya első ásatás 1–122 sír,¹⁷ második ásatás 12–138. sírok;¹⁸ Sintértelep;¹⁹ Werbőczy utca;²⁰ Piroska város;²¹ Régi városháza;²² Sólya Gyula utca.²³ A közvetlen környék hunkori lelőhelyei: Vendelhalom;²⁴ Geda halom;²⁵ Tisza part;²⁶ Határút.²⁷

Mai adataink szerint nincs az Alföldnek olyan pontja, ahol a hunkori lelőhelyeknek ilyen nagy számáról tudnánk. Azt természetesen nehéz lenne megállapítani, hogy a város belterületén egyik-másik lelőhely nem tartozik-e ugyanahhoz a temetőhöz (vagy sírcsoporthoz). Mindenesetre nagyon érdemes figyelemmel kísérni a város területén előkerülő leleteket. Nem kétséges hogy ezen a területen a hunkor idején jelentős számú lakosság él, talán politikai jellegű központ is volt. Ennek határozott kimondására azonban az eddigi adatok nem elégségesek.

Párducz Mihály

NEUE HUNNENZEITLICHE FUNDE IM KOMITAT CSONGRÁD

Die zweihenkelige Amphore von Kétegyháza im Móra Ferenc Muzeum steht allein was den Typus betrifft unter den archäologischen Funden in Ungarn. In der Herkunftsfrage kann man den vier Amphoren von Ilurat am Bosphorus (eine aus den II.—III.,⁴ drei aus dem III. Jh.³ n. u. Z. nach Gaidukevitsch) eine entscheidende Bedeutung beimessen. Sie sind mit dem grössten Teil der ungarländischen Keramiktypen der Hunnenzeit parallelisierbar,² somit kann man auch das Exemplar von Kétegyháza in die Hunnenzeit datieren. Damit stehen die anderen Charakterzüge der Amphore, wie die Herstellung auf der Drehscheibe und die Verzierung nicht in Widerspruch. Die ziemlich zahlreichen verwandten Exemplare unserer grossen Amphore stammen nach Gaidukevits ebenfalls aus dem III. Jh.

Die veröffentlichten Gräber wurden in der Innenstadt von Csongrád (Taf. I. = Iskola utca, Taf. II. 1—2 = Mátyás király utca) erschlossen. Sowohl das Skelett in sitzender Lage des Grabes von Mátyás király utca, als auch die Beigaben beweisen, dass die Gräber hunnenzeitlich sind. Zu den datierenden Beigaben kann man folgende zählen: zwei Silberfibel mit seitlich umgeschlagenem Fuss (Taf. I. 1—2), der Plattenfibelteil (Bronze Band der Kopfplatte (Taf. II, 2a—b), der halbmondförmige silberne Anhänger (Taf. I, 3), die kleine Bronzemünze der Constantinzeit (Taf. I, 4) und die Perlen. Unter diesen letzteren ist die krugförmige blaue Glasperle mit einem Exemplar der Spätkaiserzeit von Zgornij Breg bei Ptuj¹² vergleichbar. Auf Grund der Funde kann das Alter der Gräber frühestens in das letzte Drittel des IV. Jh. n. u. Z. datiert werden. Bis heute waren sechs Fundorte in Csongrád bekannt und diese Zahl vermehrte sich jetzt durch zwei. Dieser Tatsache beweist, dass dieses Gebiet und die nähere Umgebung der Stadt in der Hunnenzeit eine bedeutsame Siedlung war.

Mihály Párducz

¹⁵ Párducz 1959, 395. I. 37. lelőhely.

¹⁶ M. Párducz: *Studia Archaeologica I*, Budapest 1963 (továbbiakban: *Studia I*), 19—21. II.

¹⁷ Párducz 1959, 310—318. II.

¹⁸ *Studia I*, 47—52. II.

¹⁹ M. Párducz: *Archaeologia Hungarica XXX*, Budapest 1950. (továbbiakban: *Szarmatakor III*), 138. lelőhely.

²⁰ *Szarmatakor III*, 141. lelőhely.

²¹ *Szarmatakor III*, 136. lelőhely, valószínűleg azonos a sintértelepi lelőhellyel.

²² *Szarmatakor III*, 137. lelőhely.

²³ *Szarmatakor III*, 139. lelőhely.

²⁴ *Szarmatakor III*, 21. lelőhely.

²⁵ *Szarmatakor III*, 135. lelőhely.

²⁶ *Studia I*, 20. lelőhely.

²⁷ *Szarmatakor III*, 201. lelőhely.

1a

1b

2a

2b

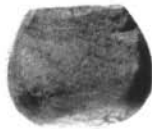
3

4

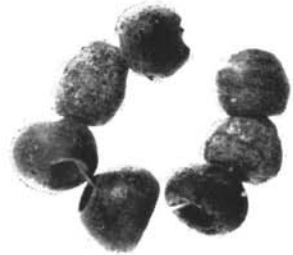
9

5

6

7

8

1

2a

2b

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13a

13b